

XX ASR O‘ZBEK ADABIYOTIDA SEVGI TIMSOLINI TADQIQI

Kimsanova Rahnamo Solijonovna

Lingvistika (ingliz) tili 21.11-guruh magistranti

Farg‘ona davlat universiteti

Abbasova Nargiza

Farg‘ona davlat universiteti ingliz tili kafedrası o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada mumtoz adabiyotdagi adabiy muhit haqida so‘z yuritilib, shu davrda ijod qilgan shoir va yozuvchilar ijodidagi muhabbat namunalari tahlil qilinadi. Hamda XX asr o‘zbek adabiyotida sevgi timsolini tadqiqi haqida ma‘lumotlar va adiblarning asarlari haqida bir qancha ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: adabiyot, muhabbat, adiblar, o‘zbek adabiyoti, shoirlar, Alisher Navoiy, sevgi.

Adabiyotda ijodkor o‘z fikr-mulohazalarini, orzu va intilishlarini, his-tuyg‘ularini, insoniy va ilohiy muhabbat va e‘tiqodini so‘z orqali ifodalaydi. Uning har zamonda, har yerda muhabbatni kuylagan o‘z yozuvchi va shoirlari bo‘lgan. Mumtoz adabiyotda ishqiy, axloqiy-tarbiyaviy g‘azallar ustunlik qilgan. XV asrning birinchi yarmining chinakam oshiqi Alisher Navoiy ijodiga e‘tibor bermaslik mumkin emas. Bu davrda lirikaning asosiy janrlaridan biri g‘azal alohida o‘rin egalladi. G‘azal insonning barcha tuyg‘ularini qamrab olgan. Bu davrda yashab ijod qilgan Hofiz Xorazmiy, Sakkokiy, Lutfiy, Atoyiy, Gadoyi, Yusuf Amir she‘rlarida shoirning ilohiy va insoniy muhabbati, kayfiyati, his-tuyg‘ulari, tuyg‘ulari tasavvufiy atama va timsollar orqali ifodalanadi. Lutfiy ko‘pincha tasbeh, litota, husni ta‘til san‘atlaridan badan birligini she‘riy obrazlar orqali tasvirlashda qo‘llagan. Shoir o‘zining bir she‘rida “Ey soqiyi majlis, sol ilikning qadahu jom”, (ma‘nosi: ey xalq, to‘ldiring qadah sharob) boshqasida “La‘liga boqsam bilurkim, ko‘nglum ul yon tortadur” (ma‘nosi: Bir shisha sharob ko‘rsam, ko‘nglim tortadi), boshqasida “Lutfiyni mayxonada oshufta ko‘rsang qilma ayb” (ma‘nosi: Lutfiyni pivoxonada ko‘rsangiz, ayblamang) deb, chinakamiga kuylagan. sevgi, ilohiy sevgi. Tasavvufiy mazmuni ifodalovchi “soqiy (ichuvchi)” Haq timsoli, “qadah” tasavvufda zamon va ruh timsoli, “jom (vino shishasi)” qalbi va holatidir. ma‘rifatga to‘la donishmand “mayxona” ilohiy ishq maskani borligidir. Shoir mistik timsollar orqali o‘z ruhiy holatini badiiy obraz sifatida mahorat bilan ishlatadi, misralarni bezatadi. Ko‘rinib turibdiki, mumtoz adabiyotda o‘xshatishdan ko‘ra mehr va muhabbat ifodasi ko‘proq qo‘llaniladi.

Yigirmanchi asrning boshlarida do'stning tasviri ob'ektlar orqali tasvirlangan. Shu munosabat bilan professor Dilmurod Quronov "Cho'lponni to'g'ri yangi ijodkor deymiz. Ayni paytda hech bir ijodkor, hatto eng iste'dodli ham uni tarbiyalagan xalq madaniyati ta'siridan butkul chiqib keta olmaydi. Albatta, Cho'lpon she'riyati quruqlikda paydo bo'lmagan, mumtoz adabiyotimizning eng yaxshi an'analari uning asosi bo'lib xizmat qilgan. Buni, xususan, Cho'lpon she'riyatidagi "oshiq", "yo'ldosh" obrazlari talqinida ham ko'ramiz. An'anaviy she'riy obrazlar: "oshiq", "raqib", "do'st" yangi. she'riyatdagi talqinlar: birinchidan, shoirning e'tiqodi, iste'dodining tabiati va usiz yangilikka intilishi, ikkinchidan, u ijtimoiy hayot talablari va mavjud qarama-qarshiliklarni yengib o'tishga urinish shaklida yuzaga kelgan. Eng ko'p qo'llaniladiganlaridan biri. Cho'lpon ham e'tibor qaratgan mumtoz adabiyotdagi she'riy obrazlar – oshiq obrazidir jadidlar she'riyatida keng tadqiq etilgan. U "bulbul", "qul", "jon", "daraxt" kabi she'riy timsollar bilan bog'langan. Klassik adabiyotning o'ziga xosligi shundaki, o'sha davrda ayol obrazi bevosita aks etmas edi:

Keng dalada kiyik o'ynar,
Kiyik ko'zin yigit o'ylar,
Kiyik ko'zi ko'ngil tortar,
Oshiq ko'rsa dardi ortar.

(**Ma'nosi:** Keng dalada kiyik o'ynaydi, yigit kiyikning ko'zini o'ylar, kiyikning ko'zi shod, oshiq ko'rsa dard ortadi).

Dala, vatanida bermalol yurgan oshiq. Kiyikning ko'zlari oshiqning qalbini tortadi, uni ko'rgach, oshiqning dardi kuchayadi, muhabbati kuchayadi. Shoirning fikricha, Xudo ishqni yaratgan ekan, shahzodalar va xonlar saroyida yashash, dushmanlar bilan janjallashish uning "kasbi" emas. Mumtoz adabiyotdagi ishq mavzusi Cho'lpon she'riyatida ozodlik timsoli sifatida yangicha talqin topadi. Ya'ni, ishq dalalarga yoyilgan va u erkinlikni sevadi, shuning uchun kiyik obrazi va "yaylov" metaforasi keladi. Shoir metafora orqali yurtni "kiyik", keng maydonda o'ynab yurgan bug'u, o'z yurtida erkin yurgan oshiq obrazi orqali shoirona idrok etadi. Kiyikning ko'zlari oshiqning qalbini tortadi, uni ko'rgach, oshiqning dardi kuchayadi, muhabbati kuchayadi. Shoirning fikricha, Xudo ishqni yaratgan ekan, shahzodalar va xonlar saroyida yashash, dushmanlar bilan janjallashish uning "kasbi" emas. Mumtoz adabiyotdagi ishq mavzusi Cho'lpon she'riyatida ozodlik timsoli sifatida yangicha talqin topadi. Ya'ni, ishq dalalarga yoyilgan va u erkinlikni sevadi, shuning uchun kiyik obrazi va "yaylov" metaforasi keladi.

«Mehrobdan chayon» romanida Ra'no obrazi ham yorqin bo'yoqlarda tasvirlangan. Anvar bilan Ra'no o'rtasidagi muhabbat misolida yozuvchi yosh yuraklarga kuch, jasorat bag'ishlaydigan haqiqiy sevgini ulug'laydi. Ra'no « O'tkan kunlar»dagi Kumush obrazidan farq qiladi. Chunki Ra'no vafodorlik va oqilalik

sifatlari bilan Kumushga yaqin tursa ham, u — Kumushga nisbatan jur'atli va jasoratli. Ra'no og'ir ahvolga tushgan paytda xon changalidan qutulish yo'lini qidiradi. Buyog'da sevgilisi Anvarga yordamlashadi. Anvar esa o'z harakatlarida Ra'no bilan maslahatlashib turadi. Shu tarzda Ra'no obrazi asarda aql-idrok va mardlik jihatidan erkaklar bilan teng qo'yiladi. Bunga oddiygina sevgining kuchi sababdir. Ra'noga xalq, millat qayg'usi emas, o'z sevgisi, sevgilisidan ajralib qolish xavfi jur'at baxsh etdi. Anvar bilan Ra'noning quyidagi she'riy dialogi ularning fazilatlarini, aqlu donishlarini namoyish etib, asarga husn bag'ishlagan.

Abdulla Qodiriy mahoratidan o'zbek yozuvchilari bilan bir qatorda qozoq, turkman, ozarbayjon, tojik, qirg'iz, tatar, qoraqalpoq, uyg'ur va boshqa millat san'atkorlari ham ma'naviy oziqa olganlar. undan mahorat «sir»larini o'rganganlar. Masalan, turkman adibi Berdi Kerboboyev: «...O'zbek yozuvchisi Abdulla Qodiriyning «O'tkan kunlar», «Mehrobdan chayon»ini o'qib, shulardan ibrat olmasam «Dadil qadam»ni boshlay olmagan bo'lar edim», — degan edi. Qozoq yozuvchisi Muxtor Avezov: «Abdulla Qodiriy asarlarini xuddi Qurmong'uzi yoki Chaykovskiy kuylarini tinglaganday, dam olib, miriqib, gasht qilib o'qiysan kishi», — deb e'tirof etgan edi. Chingiz Aytmatov esa Abdulla Qodiriy nomini ilk ustozlaridan biri sifatida hurmat va ixlos bilan tilga olgan edi. Adib shaxsga sig'inish davrida tuhmatga uchrab, 1938- yilning 4-oktabrida qatl etildi. Abdulla Qodiriy 1956-yilda to'liq oqlandi. Shundan so'ng, ayniqsa, mustaqillik davrida yozuvchi Abdulla Qodiriy ijodi yuksak qadrlanib, uning bebaho xizmatlari munosib taqdirlandi. Hozirgi vaqtda ko'plab maktab va o'quv yurtlari, xiyobon va ko'chalar, madaniyat uylari va kutubxonalar, institutlar Abdulla Qodiriy nomi bilan atalmoqda. Adib asarlari qaytaqayta nashr etilmoqda. Respublika hukumati Abdulla Qodiriyning buyuk xizmatlarini taqdirlash, adibning tabarruk nomini abadiylashtirish bo'yicha katta ishlarni amalga oshirmoqda. «O'tkan kunlar» romanida insonlik qiyofasini yo'qotgan. ma'amlakat va xalq g'ami emas, o'z taxti qayg'usi bilangina yashaydigan xon va beklar obrazlari ham ustalik bilan chizilgan. Romandagi «Taxt ustiga qo'ndirilgan jonli haykal Xudoyorxon», xalq qonini suvdck ichgan Musulmonqul va Azizbek obrazlari misolida o'z qora niyatlarini amalga oshirish uchun xalqningina emas. balki bir-birovlarini ham aldashdan toymaydigan, o'z sheriklariga har qadamda firib beradigan fitnachi va xiyonatchi beklar juda jonli, ishonarli tasvirlangan. Musulmonqul o'z kuyovi va jiyani Xudoyorxonga qarshi zimdan harakat qilib, qilich qayraydi. Bu porok yo'lda u josus va jallodlardan. Homidga o'xshash pastkashlardan foydalanadi. Abdulla Qodiriy kichikkina parchada Musulmonqulning asl tabiatini zo'r mahorat bilan ochib bera olgan: «Musulmonqulni kim xolis odam, deb o'ylaydi? Uning yurt uchun qon to'kishdan boshqa nimaga foydasi tegdi? Musulmonqul o'z g'arazi yo'lida orada yo'q nizolarni qo'zg'ab kuyovi Sheralixonni o'ldirdi. gunohsiz Murodxonni shahid etdi. q

o‘y kabi yuvvosh Toshkent hokimi Salimsoqbekni o‘ldirib, o‘rniga Azizbekdek zolimni belgiladi va o‘zini mingboshi deb e‘lon qilib, aqlsiz bir go‘dak (Xudoyor)ni xon ko‘tarib, el yelkasiga mindi».

Jumladan, Toshkentdagi Madaniyat institutiga va Jizzax pedagogika institutiga Abdulla Qodiriy nomi berildi. Poytaxtdagi markaziy ko‘chalaridan biri va Toshkent metrosining bir bekati Qodiriy nomi bilan ataladi. Abdulla Qodiriy nomida Davlat Mukofoti ta‘sis etildi. Yozuvchining o‘g‘li marhum Habibullo Qodiriy bu haqda katta qoniqish bilan yozgan hamda Abdulla Qodiriy avlodlari nomidan xalqimizga, davlatimizga samimiy minnatdorchilik izhor etgan. Abdulla Qodiriy adabiy merosini ilmiy asosda o‘rganish va targ‘ib qilish borasida ham muayyan yutuqlarga erishildi. Oybek, Izzat Sulton, M. Q o‘shjonov, H. Yoqubov, S. M irv aliy ev, U. Normatov, Habibullo Qodiriy, F. Nasriddinov, Sh. Turdiyev, L. Qayumov, Ibrohim Mirzayev va boshqa olimlarning maqola va risolalarida, o‘quv qo‘llanmasi va darsliklarda Abdulla Qodiriy asarlarining g‘oyaviy badiiy xususiyatlari, uning o‘zbek adabiyotiga qo‘shgan qimmatli hissasi, Abdulla Qodiriyning abadiy barhayotligi ko‘rsatib berilgan. O‘zbekiston m ustaq illikka erishgach. Abdulla Qodiriy buyuk shoir Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Davlat mukofotiga (1991) va «Mustaqillik» (1994) ordeniga sazovor bo‘ldi. Abdulla Qodiriy tug‘ilgan kunning 100-yilligi mamlakatimizda zo‘r tantana bilan nishonlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Urakovna, N. M. (2021). A LOVE SONG IN UZBEK LITERATURE, AMIR KHUDOIBERDI-A LOVE SINGER OF THE INDEPENDENCE PERIOD.
2. Jammetova, M. (2020). “LAYLI VA MAJNUN” DOSTONI SUJETINING ILK MANBALARI. *Интернаука*, (25-2), 41-42.
3. Yorbulovala, D. S. Q., & Xolikoval, N. D. (2022). “TAASHSHUQNOMA” DA ISHQ, OSHIQ, MA‘SHUQA TALQINI. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(1), 194-198.
4. G‘ayvullayeva, P. J. (2020). O‘ZBEK VA JAHON ADABIYOTIDA AYOL OBRAZINING TALQIN ETILISHI. *Интернаука*, (22-3), 81-82.